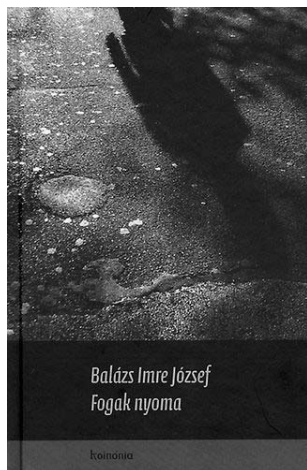

Beleharapni az irodalomba

BALÁZS IMRE JÓZSEF *FOGAK NYOMA* CÍMŰ KÖTETÉRŐL

Koinónia, Kiadó
Kolozsvár, 2009
126 oldal, 1750 Ft

A *fogak nyoma* hiánykeltő kötet, amely egyszerre kísérli meg a jelen nem lét létrehozását és érzékeltetését, valamint az ezáltal keletkező üresség egyidejű pótlását. Már a cím is azt sugallja, hogy lekéstünk egy harapásról, amely csakis a szerzőhöz köthető, hiszen ott áll a neve a hiányt megképző szöveg felett. És talán ez a legerősebb nyoma az alanyiságnak Balázs Imre József korábbi és újabb verseket is tartalmazó gyűjteményes kötetében, melynek lapjai közt úgy rejtőzik el a lírai én, hogy szinte nyomát se látjuk. Ráadásul, miközben kiharap magának egy százhuszonhat oldalas részt a kortárs magyar lírából, éppen rajta maradnak rejtélyes foglenyomatok.

Az újonnan született alkotásokkal megtűzdelt válogatáskötet többszörös játékba kezd, amikor tudomásul véve, hogy „a vidrát az Animal Planet találta ki”, tovább szövi álnaiv tételmondatát, és maga is beáll a vidraúsztatók sorába. Ahogyan a tévécsatorna pótolja a hiányt, hogy „belőhessen egy víz alatti kamerát”, úgy nemesíti lírai témává a *Vidranyomok* ciklus az irodalom peremterületén úszkáló emlőst a legváltozatosabb formai megoldásokkal, legendáriumot és mítoszt építve köré. Az irodalom pedig rögtön visszaharap a címadó versben, amikor a lírai én éppen ébredni kezd, de csak fogak nyomát látjuk a kézfején, sehol egy vidra vagy más költői vadállat. Azt is sejthetjük, hogy a vízi világból érkező látogató álmában hagyta ott a fogak nyomát, és így létezése annál biztosabb, minél kevésbé éber a versbeszélő, minél kevésbé figyel önmagára. Mintha a víz alatt és fölött is egyaránt jól tájékozódó emlős a tudat alatti rétegek útvesztőiből bukkanna fel, ahol ugyanolyan háború dúl, mint a felszín felett: „a földi foci félelmekre válasz”; „a vízi foci vidrák régi harca”. Az Animal Planet teremtette figura egyre elvontabbá válása csak fokozódik azzal, hogy először loginnévvé alakul, majd pedig egy esernyő tetején utazik, és ilyenkor már ébrednehet bennünk a gyanú: a vidra csak ürügy. Ürügy a felfedezésre, a kísérletre, a hagyományos (állat)motívumoktól való eltávolodásra, föld alatti és felszín feletti utazásokra.

Így már nem is olyan meglepő, hogy a *Találkozás a mélyben* című ciklussal verses bédekerré formálódik a kötet, ahol vagy Ignotus bőrébe bújva vesztegelhetünk a lisszaboni Hotel Borgesben, vagy a lírai én bőrdíjét gördíthetjük Dublinból Amszterdamban át Váradig. A térrel és az utazással folytatott huzavona végül a konkrétól az elvontig, a magasztos dublini pubtól a pécsi buszmegállóig és a Király utcáig vezet, keresztül-kasul in-

gázva Európán. Az ismerős és idegen terek egymáshoz közelítése is jellegzetes szervező-elve a második ciklusnak, ahol egy távoli város vasútállomása vagy piactere és a gimnázium melletti villanyoszlop kerül egymás mellé, miközben az *Otthonteremtő mozdulatok* sorai enyhítik az idegenség tapasztalatát: „egy borotválkozás, egy alvás oldja az ismeretlent”.

A természetközeli felütéshez képest az urbanitás és annak témái egyre erőteljesebb szerephez jutnak a *Fogak nyomában*, amely a zárlatban a városon belül utazó és utaztató buszsofőrrel lírai témává emeli a méltánytalanul elhanyagolt figurát, ugyanúgy, ahogy azt a vidrával tette. Így legyen szó akár városról, akár természetről, a versek újdonsága éppen abban rejlik, hogy a periférián elhelyezkedő jelenségeket néhány mondat vagy egy-egy versciklus erejéig kiemelik a megszokott környezetükből. Ezzel talán éppen azt bizonyíthatják, hogy a hétköznapiabb témák is lírává szelidíthetők. Ahhoz viszont számos útvesztőn kell átjutnunk, hogy a vidrától elérkezzünk a költői érzékenységgel megrajzolt buszsofőrhöz. Ezen a csalogató kereten kívül ugyanis elmélyül az az intellektuális játék, amely a megfelelő szellemi partnerség reményében a szél hangján beszél Valdemar Daa lányairól, vagy *HG-oratóriumával* tiszteleg Hervay Gizella előtt. A kezdeti könnyedség így rögtön szertefoszlik, hiszen a vidraléthez vezetett olvasó egyik pillanatról a másikra a magas irodalom szárazabb barlangrendszerében találhatja magát. A kötet ilyen volumenű hirtelen váltása a hasonló című Andersen-mese (*A szél meséje Valdemar Daa-ról és lányairól*) ellenére nemcsak poeta doctust, hanem egy műveltebb vagy szorgalmasabb olvasót is kíván, aki vagy rendelkezik a lírával, vagy befogadását megkönnyítő gyermekkori szüzsével, vagy pedig keresőprogramjának segítségével pótolja hiányosságait a ciklus olvasása érdekében. Ebben az esetben megtalálhatja helyét a *Valdemar Daa valódi lánya* és a *Valdemar Daa hajója* című verseknek, és nem kizárólag a bravúros formai, ritmikai megoldások miatt érinti meg az áttetsző versbeszélő megnyerő parafrázisa.

A *HG-oratórium* bensőséges hangja és gesztusai szintén meglepően hatnak a játékos kötetben, hiszen még a címe alapján az iróniát sejtető *Vázlat a nő szocialista típusú átalakításáról* is magában hordozza a nőnek mindezt meghazudtoló ódai felmagasztalását: „Mindenhez ért a nő: / csak megérinti, s magány, vers és halál lesz belőle”. A nő, aki „levelet fogalmaz földhöz, föld alól” egyre távolodik a jelentől és a kötet terétől, hiszen a cikluscímadó versben már a „föld a föld alatt lakik”. Balázs Imre József mégis párbeszédbe kezd Hervay Gizellával, lebontva minden eldönthetetlen alanyi rejtőzködést, amikor a *Blandiana-remix*-ben a költő fordítását kétszeresen is újraírva saját nevével szignálja sajátos tiszteletadását. Így a tragikus sorsú szerző megidézése egyszerre köti az erdélyi irodalomhoz a versfűzért, és tagadhatatlan kapcsolatot alakít ki a szerző irodalomtörténeti énjével, amely a Hervay Gizelláról írt monográfia után a szépirodalomban is megemlékezik a „fegyelmezett halott”-ról.

Nem mutatkozik sem ilyen fegyelmezettnek, sem ilyen távolinak a múza, aki nagyképpően és bátran visszafelesel a költőnek: „Rólam ne írjon ő márpedig. / Ha nyáladzana is amúgy reggelig” (*A múza lázadása*). Az önreflexív párbeszéd részeként a költő sem marad rest visszazólni, amikor megfogalmazza a múza szerepkörét, némileg leszámolva nőfigurájával: „A múza az egy alibi, / csavar a gépezetben, / bármi jó ráfogható / legalább képzeletben”. Majd pedig *A Múzsák Szövetségének Alapszabályzata* szerint pontokba foglalja a magasztalt nőalakokkal kapcsolatos legfontosabb tudnivalókat. A *HG-orató-*

rium komolysága éles váltással oldódik kacérkodássá egy irodalmi fogalomként kezelt áhított kedvessel, akit a lírai én szelídebb hangra váltva csábítgat, miközben az olvasó előtt is egyre körvonalazottabbá és letisztultabbá válik a vágyódás tárgya. (*Kirándulás a Sóvatta hegyekbe, Utazzunk el*). De ezzel együtt eleget tesz a nyűgös múzsa kérésének is: „Födje jó homály a képet. / Mintha lefüggönyöznének”. Ezért is kénytelen magáról, saját vágyairól szólni a verselő, akit függöny mögé rejtett feleselő nőalakja rendreutasított. Kényszer tehát a megnyilatkozás, amely formailag is sajátos módon oldja a feszültséget. Dalra fakad az addig önmagát is függöny mögött tartó megszólaló, kinek a kötet formai megoldásaihoz képest könnyed kísérleteit (*Mai vers, Két dal*) öniróniának is tekinthetjük, bár az szintén nehezen dönthető el, hogy Balázs Imre József valóban jól játszik az abszurd humorral, vagy csak a versek véletlenszerű működéséből következik mindez. Mindenestre a műzsával való kacérkodása közben még egy fába is beleszeret.

A kötet tehát azzal az eldönthetlenséggel tér át az *És én megmondom, ki vagy* identifikációs barkóbáira, hogy nem tudjuk: a múzsa vagy a költő adott kosarat a másiknak. A versek közötti feleselés helyett az egyes alkotásokon belüli dialogikusság veszi át a szerepet, de ugyanilyen nyitott párbeszéd kezdődik egy Hobo Blues Band dalszöveggel és József Attila *Medáliák* ciklusával. A pastiche-ok utáni hangulatversek az ablakból feltároló „télalátát”, a hídon átkorcsolyázó férfit, a tengerillatot olvassák egymásra, hisz „ami szét-hullott, a hátad mögött egyesül” *Letisztult zúrjavarként*. A pillanatra figyelő érzékenység impresszionista hatást kölcsönöz a verseknek, amely tovább színesíti a kötetet, de ezzel együtt rendkívül széttartóvá is teszi.

A *Fogak nyoma* ugyanolyan közel van a szürrealizmushoz periférikus témaválasztása miatt, mint az impresszionizmushoz a tünékeny hangulatok megragadása alapján. Formailag éppen annyira vállalja fel az avantgárd mondat- és versépítést, mint a Nyugat nyomdokain haladó klasszikus csengő-bongó rimű hagyományt a konszolidáltabb grammatikai megoldásokkal. Balázs Imre József lírája szeretne változatosságával gyönyörködtetve mindenhez közel lenni, de bravúros sokszínűsége éppen a legtöbb hagyománytól egyszerre távolítja el. Még egy kevéske romantika is vegyül a Valdemar Daa lányaival való beszélgetésbe, a gyakori önreflexivitas pedig a posztmodern felé kacsint, mintha egy lírai kísérletbe csöppentünk volna. A saját hang többszólamúvá tételén kívül a gyakori intertextusok is azt érzékeltethetik: a hagyomány erőteljesen ránehezedik a szerzőre, aki cizellált utalásaival is szorosabbra szőné a szálakat a klasszicizálódott nyugatos (Babits, Kosztolányi), a fősodorba tartozó kortárs (Bodor Ádám, Varró Dániel) kánon és saját tapogatózó téma- és formavariációi között.

Ezután a záró ciklus kétségbeejtő kérdése (*Ki viszi haza a buszsofört?*) szinte csak feszültségoldás, ami a válaszok sokrétűségével maga is leképezi a kötetben jelen lévő termékeny disszonanciát. A buszsofőr sorsa iránti érzékenység valójában az utazás motívumát írja tovább, amikor kompra, csónakra, villamossínekre, taxiba, bálba és még megannyi idegennek tűnő szituációba helyezi a Varró Dániel megfeddte alakot. Az egyes helyzetek azonban itt is jobban érdeklik a megszólalót, mint a szürkeségből kiemelt szereplő. Fontosabbá válik maga az utazás szövevényes lehetősége, a civille visszaváltozni nem tudó sofőr kalandozása, mint a belül zajló események. Ebből is adódik talán, hogy a kötetbeli végállomáshoz érve a „tükör lassan elhomályosul”, és éppen ezért nem láthatjuk tisztán a busz-

sofórt, csak az életéből készült szituációs komédiát, néha-néha keserű jelenetekkel vegyítve.

A százhuszonhat oldalas harapás során Balázs Imre József látszólag sokat rágódik egy-egy témán, és a *Fogak nyoma* némileg elvárja az olvasótól, hogy ő is mindenevő és türelmes legyen. Utóbbira azért lehet fokozottan szükség, mert a kötet jobban bánik az eldöntetlenséggel és a hiánnyal, mint ahogy pótolni igyekszik azt. Ezt viszont olyan könnyedén teszi formai és nyelvi bravúrokkal, hogy a néha bensőséges témaválasztás ellenére nemigen törhet bele senkinek a foga. Ez akár erényként is szóba jöhet annak, aki megpróbál apró morzsákat is magához venni abból a felemásan szintetizált hagyományból, amibe talán a szerzőnek sem tört bele a foga, habár utólag nagy falatnak mutatkozik.

Boldog Zoltán

